

ANTONIO GONZÁLEZ

CAN SERRA

HISTÒRIA, DESCRIPCIÓ, VALORACIÓ I FUTUR DE L'EDIFICI DE PUIG I CADAVALCH

La història de Can Serra comença l'any 1900 quan l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch rep l'encàrrec del senyor Serra de projectar un edifici que havia de ser el seu futur habitatge. Aquest edifici s'havia de bastir en un solar de la dreta de l'Eixampla barcelonina, a la cruïlla del carrer de Còrsega, la rambla de Catalunya i l'avinguda de la Diagonal. Tres anys més tard es van començar les obres que per dificultats econòmiques del propietari, va caldre aturar abans que l'edifici pogués ser acabat segons el pla inicial. L'any 1907 faltaven per fer els acabats interiors i alguns treballs de pedra de la façana de la Diagonal.

En aquell temps l'ajuntament de Barcelona tenia establert un concurs anual que premiava el millor edifici bastit en el curs de dotze mesos. Can Serra va atreure l'atenció del jurat qualificador l'any 1908, però pel fet de no estar acabada no va poder ser guardonada i, finalment, el premi va ser declarat desert.

Les paraules del jurat, en aquella ocasió, són significatives: «Una casa (...), llamó nuevamente la atención del Jurado, como ya la había llamado en anteriores concursos, por la impresión de su traza y la situación de su magnífico emplazamiento (...), sus fachadas (...), presentan a plena luz, toda la belleza de sus líneas generales, inspiradas en el más elegante estilo plateresco...

«El aspecto señorial de esta morada que acusa a simple vista el buen gusto y largueza de un propietario y el talento innegable de un artista, que ha puesto sus excepcionales conocimientos al servicio y florecimiento de la Arquitectura, cautiva y seduce inmediatamente, proporcionando sin vacilaciones, la solución del actual concurso, pues con sólo su aspecto exterior, reclama la concesión del premio.

«Animado y gozoso traspassa el Jurado los umbrales de este elegante edificio, y al penetrar en él, observa con dolor y disgusto el atraso, o mejor dicho la completa paralización en que se hallan las obras de habilitación de aquella suntuosa morada que hasta en su estado embrionario deja adivinar en seguida cuenta

elegancia, riqueza, originalidad y buen gusto presidirían en su completa terminación».

La família Serra mai no va arribar a ocupar l'edifici i poc després va ser venut a la congregació religiosa de Santa Teresa de Jesús, que l'adaptaria per complir la nova funció docent.

Després de la guerra, cap al 1945, l'immoble va ser ampliat amb dues plantes afegides damunt el cos d'edificació de la façana de la Diagonal. Aquestes obres les dirigí l'arquitecte Josep M. Pericas assessorat per Puig i Cadafalch al qual li era privat d'exercir la professió d'ençà de la guerra civil. Cap al 1950 la coberta d'aquest cos nou fou alterada per instal·lar-hi un pati d'esbarjo.

Cap a la dècada dels anys seixanta, l'arquitectura de final del segle XIX i començament del XX, torna a ser valorada. Les obres de Gaudí serien declarades monumentals l'any 1969 i l'obra de Domènech i Montaner i la de Puig i Cadafalch és també apreciada. És per això que en el catàleg d'edificis i monuments d'interès que redacta l'ajuntament de Barcelona l'any 1961, s'hi inclouen les obres més destacades d'aquests arquitectes.

La casa Serra va ser una de les obres seleccionades, y des de l'aprovació definitiva del catàleg per la Comissió d'Urbanisme, el 30 d'abril de 1962, Can Serra formava part del patrimoni arquitectònic ciutadà que calia conservar i protegir.

La companyia de Santa Teresa, titular jurídic de l'immoble, volia, però, vendre el solar i va iniciar el juny de 1966 els tràmits per a l'exclusió de l'edifici del catàleg.

La tramitació d'aquest expedient d'exclusió va coincidir amb l'enderroc d'un altre edifici de Puig i Cadafalch, la casa Trinxet del carrer de Còrsega. Aquest enderroc havia alertat les entitats culturals i professionals de la ciutat.

Quan el Col·legi d'Arquitectes va tenir notícia de l'expedient d'exclusió de Can Serra, va iniciar una campanya de premsa i un seguit d'actuacions davant l'administració per tal de salvar l'edifici.

L'Ajuntament va aprovar el 1969 l'exclusió de Can Serra del catàleg. Aquest fet va produir un rebombori notable a la premsa. La Comissió d'Urbanisme, que havia de ratificar l'acord municipal, deixà l'expedient sobre la taula durant dos anys. L'intent d'exclusió de Can Serra va ser, de fet, el punt de partida de la reivindicació ciutadana que exigia la protecció del patrimoni arquitectònic i reclamava la revisió i ampliació del catàleg, la qual cosa no succeiria fins al 1977.

El juliol de 1971 vencé el termini que la Comissió d'Urbanisme tenia per informar sobre l'expedient. Com que no va fer-ho, l'exclusió va ser aprovada per silenci administratiu.

La salvació provisional de Can Serra va arribar llavors de Madrid: a petició de les entitats i fent-se ressò de la campanya de premsa, el Ministeri d'Educació i Ciència va aprovar la incoacció d'expedient per a la declaració monumental.

La propietat va intentar, a partir d'aquell moment, d'aconseguir una solució que permetés treure la màxima rendibilitat dels solars contigus, conservant l'edifici de Can Serra i proposant fins i tot la seva cessió a l'ajuntament a canvi d'un augment dels permisos per edificar.

Entre 1971 y 1977 es fan un seguit de tràmits, avantprojectes i gestions. Can Serra es troba al mig d'un estira-i-arronsa en què participen la propietat, les entitats culturals i ciutadanes i l'administració local i estatal. La premsa barcelonina n'informa els ciutadans.

L'arribada a l'ajuntament del nou delegat d'urbanisme de l'alcalde Socias, l'actual director general Joan Antoni Solans, obre una nova perspectiva sobre el tema: Solans demana a la propietat uns estudis nous que enfoquin el problema globalment, és a dir, l'edifici, l'illa on és i el seu entorn urbà.

Entre 1977 i 1979 continuen les propostes i les alternatives fins que, finalment, s'aprova una ordenació de l'illa que preveu la conservació parcial de Can Serra i la construcció d'un edifici nou al seu darrera que no ha de sobrepassar l'altura reguladora de la zona. L'ajuntament encarrega a l'arquitecte Federico Correa un estudi dels criteris de la composició, qualitat i textura dels materials de tancament de l'edifici nou.

L'agost de 1979 la Corporació Metropolitana aprovà definitivament l'estudi de detall de la mansana i l'abril de 1981, l'ajuntament concedí la llicència d'obra.

Els cossos auxiliars de Can Serra i els edificis contigus van ser enderrocats entre setembre de 1981 i maig de 1982. Després va iniciar-se la restauració del cos principal de l'edifici, dirigida pels arquitectes, José Luis Cia i Francesc Ribas.

DESCRIPCIÓ

El solar en el qual Puig i Cadafalch hagué de projectar l'edifici és un polígon irregular situat a l'extrem S.O. d'una mansana que té façanes a tres vies urbanes, amb quatre alineacions pel fet de coincidir amb dos xamfrans. El volum que calia edificar era relativament poc. Puig va distribuir aquest volum en dues parts. El volum principal el va situar al llarg de les alineacions del xamfrà de migdia i de la rambla de Catalunya. En el punt on es troben les dues façanes, va projectar una torre cilíndrica que actua com a frontissa dels dos cossos de planta rectangular simètrics, volumètricament, respecte de la torre. Aquesta solució d'articular els cossos de l'edifici mitjançant un cos cilíndric semiexempt l'havia utilitzat també a la casa de les Punxes, contemporània i veïna de Can Serra. La resta del volum edificat constitueix un cos de menys altura que completa el perímetre del solar: la cantonada del xamfrà oest i l'alineació de l'avinguda de la Diagonal.

El cos principal articulat té planta semisoterrani, tres plantes i golfes i conté les dependències bàsiques de l'habitatge. Està orientat a migdia, la crugia té poca amplada i totes les cambres es poden ventilar directament, perquè donen a l'exterior. La porta principal s'obre a la rambla de Catalunya. Pel que fa al cos secundari de l'edifici, es troba a la banda de la Diagonal, fet que respon a dos criteris: l'un és que es tracta de la façana amb pitjor orientació (cara a septentrió) i l'altre és que la Diagonal en aquells anys encara era una via amb menys significació urbana i social que la rambla de Catalunya. La torre cilíndrica té una planta més d'alçària que els cossos contingus. Està rematada per una agulla coberta de petxines i amb quatre finestres. Els cossos paral·lelipípedes, alts, estan coberts amb teulades de dues vessants amb grans ràfecs que es recolzen en un tornapunts de ferro forjat.

El cos de la rambla té la façana lateral oberta sobre el cos baix i no té capcer ja que el ràfec de la façana longitudinal gira creant un tercer vessant lateral. El cos del carrer de Còrsega és incomplet perquè fa mitgera amb l'edifici veí. Les façanes són de carreus de pedra encoixinats. Els brancals, àmpits, llindes, cornises, mènsules i guarnits són també de pedra picada. La façana del xamfrà de migdia té una composició horitzontal definida per tres conjunts d'obertures. Més concretament, a la primera i tercera planta són finestres coronelles de set i onze arcs respectivament. A la segona planta, que és la noble, hi ha un balcó de barrots recolzats en un tornapunts de ferro forjat al qual s'obren tres portes. A la façana de la rambla es repeteix el conjunt de finestres de la planta superior i a la planta baixa d'aquesta façana es troba la porta principal d'accés a l'edifici. Hi ha també una tribuna, una finestra geminada i tres finestres més, dues de similars a les anomenades creuades. El cos baix de la Diagonal, avui desaparegut, era d'una planta i la decoració escultòrica no havia estat acabada.

La distribució interior de l'edifici tampoc no s'havia acabat i la que ens ha arribat estava adaptades a les necessitats de l'escola. L'ornamentació de les façanes està restringida a la de les obertures, que destaquen així sobre la netedat dels murs encoixinats, és una ornamentació inspirada en motius renaixentistes, més concretament del plateresc. S'ha dit que Puig i Cadafalch va voler recrear alguns elements de la casa Gralla del carrer de Portaferrisa de Barcelona, enderrocada l'any 1856.

VALORACIÓ

El concepte de modernisme arquitectònic, moviment en el qual podem incloure l'edifici, abraça un conjunt d'arquitectures ben diverses formalment, produïdes entre dues dates fixades pel seu simbolisme: el 1878 quan Domènech i Montaner publica a la

«Reinaxensa» «En busca d'una arquitectura nacional» i el 1926, l'any de la mort de Gaudí.

El punt de partida del moviment cal situar-lo en el context de la Renaixença cultural catalana del darrer quart del segle XIX i del redescobriment a tot Europa de la racionalitat de l'arquitectura gòtica. Durant el primer període, a casa nostra, la recerca d'una expressivitat arquitectònica pròpia està lligada al procés de retrobament de la identitat nacional.

Cap al començament d'aquest segle, l'arquitectura catalana s'allibera de les servituds extraarquitectòniques. És llavors que triomfa la llibertat de creació i el modernisme produeix les obres més imaginatives i genuïnes, i assoleix una difusió extraordinària a tot el Principat i als altres països de parla catalana.

L'arquitectura de Puig i Cadafalch —que pertany a la segona generació d'arquitectes modernistes— participa encara de l'esperit de la Renaixença, de la recuperació de l'arquitectura medieval i històrica. Després Puig evolucionarà estilísticament cap a les formes més lliures del noucentisme i del neobarroquisme. La casa Serra cal situar-la en l'anomenada «època rosa» de Puig, primer període de la seva producció dels tres en què la divideix Alexandre Cirici i Pellicer. En el conjunt de les obres d'aquesta època —diu Cirici— «és palesa la influència de l'historicisme arquitectònic de Domènech i Montaner i de Vilaseca i de les tècniques artesanals —també medievalistes— recuperades per Gallissà, on sembla sentir-se el batec de l'ànima col·lectiva...»

En la casa Serra hi ha també l'intent de recuperar elements de l'arquitectura vernacle —en aquest cas renaixentista—, tan característic dels «regionalismes» que llavors començaven a influir l'arquitectura europea. L'obra de Puig i Cadafalch feta entre 1892 i 1917 —i, per tant, Can Serra— és un dels episodis més importants i significatius del nostre modernisme que, com a moviment ampli i divers, cal situar-lo en l'avantguarda mundial d'aquell moment i constitueix,

sens dubte, juntament amb el gòtic del segle XIV, el moment més àlgid i brillant de l'arquitectura catalana de tots els temps.

POSSIBILITATS DE FUTUR

L'agost de 1979 la Corporació Metropolitana aprovà definitivament l'estudi de detall de l'illa i l'abril de 1981, l'ajuntament concedí la llicència d'obra. Els cossos auxiliars de Can Serra i els edificis contigus van ser enderrocats entre setembre de 1981 i maig de 1982. Després va iniciar-se la restauració del cos principal de l'edifici. El projecte aprovat definitivament preveu la conservació del cos principal de Can Serra (la torre cilíndrica i les dues ales de planta rectangular). L'ala del carrer de Còrsega, alliberada de la mitgera, és completada i d'aquesta manera els volums generals i les cobertes estan regularitzats. L'edifici autoritzat pot ser bastit darrera de Can Serra —dissenyat en línies generals per Federico Correa— s'integra en el context urbà de la Diagonal i, en especial, amb els edificis contigus que constitueixen una obra notable de l'arquitecte J.M. Pericas que, recordem-ho, havia treballat després de la guerra civil amb Puig i Cadafalch en unes obres posteriors fetes a Can Serra.

Si repassem la vida agitada dels darrers vint anys de Can Serra, els perills de què ha hagut d'escapolir-se, i les possibilitats reals de compaginar els interessos de la propietat amb l'interès general cultural i urbà, hem de considerar la solució final com a positiva i en alguns aspectes brillant.

L'edifici nou, dissenyat per Correa, no és tan sols un teló de fons digne per a un edifici important de Puig i Cadafalch, sinó que pot arribar a ser un valor nou per al conjunt de l'Eixampla.

L'adquisició, per part de la Diputació de Barcelona, de Can Serra i dels solaris contigus permetrà, finalment, l'ús públic reclamat moltes vegades al llarg de tants anys de polèmica. La ubicació a can Serra de les dependències representatives de la Corporació permetrà de dotar l'edifici d'unes instal·lacions i d'uns acabats interiors d'acord amb la categoria i la significació de l'obra i que mai no va tenir.

L'edifici nou, de gairebé 10.000 m² de superfície, permetrà la instal·lació de les dependències tècniques i administratives de la Corporació en unes condicions idònies. L'emplaçament dels edificis, a pocs metres de la plaça de Joan Carles I, en un enclau de comunicacions superficials i subterrànies i amb aparcaments amplis a prop, facilitarà l'accés del públic, que podrà rebre un servei millor. L'adquisició i utilització de Can Serra per a la Diputació de Barcelona constitueix, a més, una aportació a la cultura urbana de la ciutat i una nova contribució a la protecció i revaloració del patrimoni arquitectònic català. I això, per part de la institució que ara fa setanta anys va crear el primer servei de monuments de Catalunya i de tot l'Estat espanyol.

ANTONI GONZÁLEZ. Arquitecte.
Cap del Servei de Catalogació i Conservació
de Monuments de la Diputació de Barcelona